

פרוטוקול מס' 60

מישיבת ועדת החינוך והתרבות
יום ד', ט"ז בסיוון התשמ"ה, 5.6.1985, שעה 09.00.

נ כ ח ו :

חברי הוועדה:

- נ. רז - היו"ר
- מ. איתן
- ש. אלוני
- פ. גולדשטיין
- י. יוסף
- א. סרטני
- ז. עשתי
- מ. פלד
- ב. שליטא

מוזמנים:

- חא"כ ע. סולודר
- א. רון - מנהל האגף לחינוך דתי במשרד החינוך והתרבות
- ד"ר א. וייס - מנהל בית-ספר תיכון עירוני צייטלין בתל-אביב
- ע. דיבלין - מנהל בית-ספר תיכון בילו בת"א
- ג. לנגמן - מנהל בית-ספר תיכון לכנות אווליבה דה-רוטשילד בירושלים
- אל"מ מ. יערי - ראש מינהל הגיוס מר פרומן - ראש האגודה להתנדבות בעם הרב י. הלוי - מזכיר הרבנות הראשית
- ד"ר נ. שפירא-ליבאי - יועצת ראש הממשלה למעמד האשה
- עו"ד ד. בוסתן - נעמ"ת
- ש. בלוך - לשכת הקשר של נעמ"ת בכנסת
- א. בריק - היועץ המשפטי של משרד החינוך והתרבות
- ב. נסים - משרד החינוך והתרבות
- י. גידלי - רכזת מידע של הוועדה

מזכירת הוועדה: ד. פלד

מ. כהן

רשמה:

סדר-היום: שאילתות;

רבנים מפעילים לחץ פסיכולוגי למנוע גיוס בנות לצה"ל (הצעה לסדר-היום של חברת-הכנסת ע. סולודר).

1729

(ניקת) יום 5.6.85

שאלות

היו"ר נ. רז:

אני פותח את ישיבת ועדת החינוך והתרבות.
נתחיל בשאלות.

ש. אלובי:

באחת הישיבות הקודמות החלטנו שאין מקום
שיושב-ראש רשות השידור יקבל משכורת כפולה;
(ב) אין הצדקה שהוא יקבל משכורת מקבילה לזו של פרופסור בשנת שבתון,
עם רכב וכדומה, שעה שאין הוא פרופסור, שעה שהוא עובד בלשכת עורכי-
הדין: התקדים היחיד שהיה היה עם פרופ' ירון, שקיבל משכורת במשך
תקופה קצרה, נסיונית. ולא הרי מר ירון כפרופ' ירון. היתה החלטה
בנדון. לא קיבלנו תשובה, לא היתה התייחסות. אחת הבעיות החמורות
ביותר היום ברשות השידור היא התנגשות בין שני מנהלים, כאשר הדברים
הולכים ובעשים חמורים יותר. זה לא מוסרי. מדובר בתקציב עצום. אני
מבקשת לדעת כמה עולה יושב-ראש הרשות עלות מלאה, עם כל התוספות.
ואני מבקשת הסבר מדוע הוא יושב על תקציב המדינה, כאשר אין כסף
לתכניות וכאשר מפתרים מורים. לפי איזה תקנון והסדר הוא ממלא שני
תפקידים, גם תפקיד ציבורי אחר, ומקבל שם משכורת?

קראתי היום בעתון דבר מזעזע ביותר, בהתייחס
לדיונים שלנו בשבועות האחרונים. מפתרים 7,000 מורים ועומדים לפטר
יותר; מטילים אצלנו "קנס" על משפחות שיש להן ילדים, דבר שמתאים
להודו וטינגפור, אבל לא למדינת ישראל שרוצה לעודד גם ילודה וגם
תרבות. והנה אנחנו מגלים שמשרד החינוך, מהתקציב שאין לו, מזרים
100 אלף דולר לחודש לאגודת ישראל, כלומר לפי מפתח מפלגתי. לא מדובר
על חינוך דתי, כי לש"ס הוא לא מזרים את זה. והתשובה הנוראה והבלתי
מתוקנת היא שזה על סמך הסכם קואליציוני מהכנסת הקודמת. שום הסכם
קואליציוני איננו חוק אלא אם נתקבל כחוק. על הסכם קואליציוני גם
לא מצביעים כמו שמצביעים על קווי יסוד של ממשלה. כלומר זו לא
החלטת כנסת. נמצא שבניגוד לחוק, בניגוד לדו"חות שוטפים של מבקר
המדינה, בימים שהסכום הזה יכול היה לפתור בעיות חינוך בארץ, משרד
החינוך, אולי בלחץ של הממשלה, מזרים בלא חוק ובלא נורמה, כלומר
בניגוד לחוק, כספים לאגודת ישראל, בסכומים גדולים מאד.

אני מבקשת הסבר לענין הזה. אחת מן השתים:

אם השר אינו יכול לעמוד במסגרת החוק, אינו רוצה למלא את החוק או
לא נותנים לו למלא את החוק, יביח לנו עם התביעות שלו בתחום החינוך.
אז נדע שהממשלה הזאת רוצה להרוס את החינוך ואת שלטון החוק. אם לא
נותנים לו לקיים את שלטון החוק - שיתפטר. אני מבקשת הסבר מלא לתופעה
הזאת, הסבר המעוגן בחוק, לא בהסכמים מתחת לשולחן עם שוחד פוליטי.
אני מבקשת את עמדת משרד החינוך בענין הזה.

היו"ר נ. רז:

אני רוצה לומר שהביטוי שנאמר כאן אתמול
בקשר לעניני החינוך, כשדנו על תקציב החינוך,
שהמערכת קורסת והממשלה מהססת, איננו ציורי מדי כשאנחנו קוראים
הבוקר בעתון את מה שאמור להתרחש היום במערכת החינוך. הביטוי הזה
מתאר את המצב כפי שהוא. אני מקווה שבמגיעים שמתקיימים עכשיו עם
הסתדרות המורים וכמה פעולות נוספות שנעשות בענין הזה איך שהוא נעצור
את התהליך הזה, שהוא בדרגת סיכון גבוהה ביותר. אני שומע שבמועצות
אזוריות אחדות הילדים אינם לומדים, כי גם ההסעות מושבתות.

רבנים מפעילים לחץ פסיכולוגי למנוע גיוס בנות לצה"ל (הצעה לסדר-היום של חברת-הכנסת ע. סולודר).

היו"ר נ. רוז:
אנחנו עוברים לנושא המרכזי שעל סדר יומנו, הצעה לסדר היום של חברת-הכנסת סולודר, שהכנסת העבירה לדיון בוועדה, בנושא: רבנים מפעילים לחץ פסיכולוגי למנוע גיוס בנות לצה"ל. אני מציע שחברת-הכנסת סולודר תציג את הנושא.

ע. סולודר:
הנושא שהעליתי הוא שידול או הפעלת לחץ על בנות במספר בתי-ספר שתצהרנה שהן אינן יכולות ללכת לשירות בצה"ל מטעמים דתיים. אנחנו יודעים שלפי החוק זו הצהרה שנעשית בין המצהירה לבין המוסדות הרבניים באותו מחוז, והוא אקט אישי לחלוטין, לא קבוצתי. בהצעתי באתי להתריע על נסיון להפוך את ההצהרה הזאת לאקט קבוצתי. אנחנו יודעים שכאשר דברים כאלה נעשים בקבוצה, יש גם איזה לחץ חברתי שהשפעתו לעתים קרובות יכולה להיות חזקה יותר.

י. יוסף:
האם אפשר לדעת את שמות בתי-הספר?

ע. סולודר:
אגיע לזה.

העליתי את הצעתי לסדר היום בעקבות כתבה שהתפרסמה בעתון "מעריב" ב-8 בפברואר, שרבנים מפעילים לחץ פסיכולוגי למנוע התגייסות תלמידות לצה"ל. בכתבה מסופר על שני בתי-ספר, בית-ספר בילו ואולפנית של בני-עקיבא, שמזמינים רבנים לקיים את השיחה ואת ההחתמה בין כותלי בית-הספר, דבר שהוא אסור גם לפי התקנונים של משרד החינוך.

י. יוסף:
לפי התקנון אסור להזמין רב להרצאה?

ש. אלוני:
אסור להסיף להשתמטות מדברים שכתובים בחוק.

ע. סולודר:
אסור לעשות דברים שהם בניגוד לחוק.

י. יוסף:
זה לא בניגוד לחוק.

ע. סולודר:
התופעה הזאת לדאבוני הולכת ונמשכת. בראשית חודש מאי התפרסמה שוב כתבה בעתון, הגשתי גם לגביה שאילתה לשר החינוך, שחרדים מבני-ברק מפיצים בישיבות תיכוניות תעמולה נגד השירות בצה"ל. כלומר זה דבר שמתחיל להיות נפוץ.

לפי סעיף 11 בחוק שירות הבטחון הותר לפטור מהשירות נשים מטעמי הכרה ואורח חיים דתיים. ב-1953 חוקקה הכנסת את חוק השירות הלאומי שבא לאפשר שירות חליפי לשירות הבטחון. כעבור 26 שנים תיקנו את החוק כך שאפשר לבצע אותו רק בהחלטה של שר בממשלה. המצב היום הוא שחוק השירות הלאומי החליפי לבנות בעצם אינו מופעל ואינו מבוצע. יש התנדבות של בנות לשירות הלאומי, אבל החוק אינו מבוצע.

היו"ר נ. רוז:
האם החוק הטיל חובת שירות לאומי?

ע. סולודר:
כן. אבל כעבור 26 שנים שהחוק לא הופעל בא תיקון שאפשר להפעיל את החוק רק בהחלטה של שר. עם זאת בסך הכל אנחנו עדים לעליה בממדי ההתגייסות לצה"ל. אין עליה גדולה בשירות הלאומי החליפי.

בעקבות הכתבה בעתון ערכתי תחקיר די מפורט. לגבי האירוע הקונקרטי שתואר בכתבה, דובר על דיינים מבית-הדין הרבני בתל-אביב שהגיעו לשני בתי-הספר האלה, בית-ספר בילו ואולפניית בני-עקיבא, כדי להחתיים את הבנות על הצהרות ויתור על שירותן הצבאי. וזה נעשה בצורה קולקטיבית בין כותלי בית-הספר, דבר שהוא במפורש מנוגד לחוק.

י. יוסף: לדברייך.

ע. סולודר: לא לדברי. הבאת רבנים לבית-הספר היא בניגוד מפורש להוראות משרד החינוך. וזה נמסר לי על-ידי היועץ המשפטי של המשרד, מר אריה בריק.

ש. אלוני: זו עבודה מיסיונרית ולחץ.

ע. סולודר: אין הוראות מפורשות לאסור על רבנים להיכנס לתחום בית-הספר, אך יש הוראה שאומרת שאסור לאף אדם שאיננו שייך לסגל בית-הספר להיכנס לתחומו בשעת הלימודים, לא כל שכן להחתיים תלמידים על טפסים כלשהם. זה היה הנושא. אפשר כמובן להעלות נימוקים פרוצדורליים כדי לתקוף את הנושא. אבל אני חשבתי דווקא שבמסגרת דיון קצת יותר רחב לא צריך לשים את הדגש דווקא על הצד הפרוצדורלי, אם מותר לרבנים להחתיים על טפסים בין כותלי בית-הספר או לא, אלא באיזו מידה אנחנו כאנשי חינוך, כחברי כנסת, כאנשי ציבור, צריכים לאמץ צעד כזה או לגנות אותו בכל פה, גם את הנסיון הקולקטיבי לשדל בנות לא לשרת בצה"ל, וגם את הנסיון להפעיל לחץ חברתי פסיכולוגי. בדברי במליאה שאלתי: אם העניין הזה נוגד את עמדתו של משרד החינוך, מדוע הוא אינו נוקט צעד כלשהו. קיבלתי על כך תשובות שונות. הנימוק המרכזי לכל האירוע הזה היה נימוק של נוחיות, שבמקום שכל תלמידה תלך בנפרד בשעות הלימודים כדי לחתום על הצהרה, יותר נוח שיבואו לבית-הספר ויעשו זאת בצורה קולקטיבית. יש לי ביקורת רבה על כך בגלל ההשפעה הקולקטיבית של הדבר.

בהצעתי לסדר היום הבאתי את כל פרטי האירוע, עם עדויות של כל האנשים הנוגעים בדבר מתוך בתי-הספר. אגב, העתונאית שכתבה על העניין עשתה זאת לפי פניה של בנות מאותם בתי-הספר. היא טענה שאחרי פרסום הכתבה קיבלה עשרות פניות, מצד אחד היו איומים והתבטאויות קשות, ומצד שני זרמו אליה עדכונים נוספים בנושא הזה. למשל בנות מתיכון דתי ברמת-גן מסרו לה שתלמידות שנרשמות לכיתה ט' נדרשות למלא טופס שבו הן מודיעות אם הן מתכוונות ללכת לצבא כעבור ארבע שנים או לא. ולפי התשובות שלהן נקבעת ההתייחסות אליהן במשך ארבע השנים.

התקשרתי גם למר אברהם רון, מנהל האגף לחינוך דתי במשרד החינוך. למרות שהוא נציג משרד החינוך שאוסר כניסת אנשים זרים לתחום בית-הספר, הוא טען כי הוא מודע לעניין, וכי מנהל בית-הספר בילו הזמין את הרבנים אליו. הוא עצמו טוען שיש רבנים ששייכים לסגל והם מסייעים למורים בבעיות הלכה ואמונה. ואם המורים אינם יודעים להסביר משהו לתלמידים, אז ניתן להזמין רבנים מהחוץ. גם הוא רואה בעניין רק עניין של נוחיות. הוא אינו רואה בזה עבירה. אני מבקרת את השימוש בנימוק של נוחיות, שבאמצעותו מונעים אקט אישי, לדעתי חינוכי ממדרגה ראשונה, שבת תעמוד בפני מצפונה, לפני בא-כוח רשויות הדת, ותכריע בצורה בלבדית האם היא מותרת על השירות בצה"ל מטעמים דתיים, ושזה לא יהפוך לעניין קבוצתי.

בין האנשים שאתם שוחחתי אני מוכרחה לציין את מר דוד פרויליך, יושב-ראש מועצת ההורים של בית-הספר הממלכתי-דתי צייטלין. הוא עמד בצורה נחרצת נגד התופעה, וטען שהבחירה צריכה להיות חופשית ואינדיבידואלית, ללא לחצי שכנוע. אני מבינה שזה גם הנוהג בבית-הספר צייטלין. הוא אמר שעמידה על קיום הנוהג הזה תלויה באישיותו של המנהל, והוא חושב שהמנהל הוא זה שצריך להפעיל את הלחץ כדי שהבנות תעמודנה על עמדתן בצורה אישית. אגב, לדבריו יש קשר בין הנושא הזה

לבין נושא ההקצבות. כלומר בית-ספר שאחוז גדול מתלמידותיו משתחרר מגיוס לצה"ל מטעמים מצפוניים ומטעמים של אמונה, מקבל כנראה יותר משאבים בחלוקת התקציבים.

י' יוסף:

האם יש נתונים גם בנושא הזה? האם אפשר לקבל אותם? מה היסוד לדברים האלה?

ע' סולודר:

אני העליתי את הנושא, לא אמרתי שכל הדברים בדוקים. בדרך כלל, מטבע הדברים, כאשר מעלים הצעה לסדר היום, עושים זאת על-מנת שהנושא ייבדק. אשמח מאד אם כל הטענות שהעליתי בהצעתי לסדר היום תתבדנה ויתברר שהבנות מכריעות בנושא זה באופן אישי, ושאיך אחד אינו מנסה להשפיע עליהן או לשדל אותן לא להתגייס לצה"ל. זה יהיה שכרי אם נמצא כאן שמקיימים את הנוהל כפי שצריך. מובן שאשמח יותר אם כל בתי-הספר במדינה יחשבו שאם כבר צריך לעודד בנות, צריך לעודד לראות בזה לא רק חובה, לפי תפיסתי זו גם זכות לשרת את מדינת ישראל, או בדרך של גיוס לצה"ל או בדרך של שירות לאומי אחר.

היו"ר נ' רז:

אני רוצה לשאול אותך שתי שאלות. א. כשאת מדברת על לחץ פסיכולוגי, למה את מתכוונת? האם הכוונה היא שמאחר שזה נעשה בקבוצה, נוצר לחץ חברתי קבוצתי? ב. בדברי התשובה של השר הוא אמר שבנושא של לחצים או איומים, הדברים אינם ידועים לו, הוא מוכן לבדוק אותם ולמסור אחר כך אינפורמציה במסגרת הוועדה. האם קיבלת ממנו מידע נוסף?

ע' סולודר:

הוא אמר שימסור במסגרת הוועדה. אנחנו צריכים לקבל את זה כאן במסגרת הדיון. אני אישית לא קיבלתי.

אשר ללחץ פסיכולוגי - חלק גדול מהיושבים כאן הם מורים ואנשי חינוך. אנחנו יודעים שבדרך כלל כשנושא עולה בקבוצה, ליחיד הרבה יותר קשה להביע דעה עצמאית כאשר כל החבורה מסביב מכריעה לכיוון אחד.

היו"ר נ' רז:

אני מציע שנתחיל בדיון, והמוזמנים ישתלבו בו.

ב' שליטא:

קודם כל צריך לברר מה הבנות עושות בצבא, אם הן מביאות תועלת או לא. היו על זה כל מיני מאמרים. באחרונה היה מאמר במוסף "הארץ" שניסה לעשות חוכא ואיטלולא מכל שירות הנשים בצה"ל, והשורה האחרונה שלו היתה שהדבר בלתי חשוב.

אני חושב שהניצול של כוח האדם הנשי בצה"ל היא מהגבוהות ביותר בעולם. בשום צבא אין ניצולת כה טובה ויעילה. והסיפורים על כך שהן רק מתייקות או מכינות קפה אין להם יסוד. הצבא הוא מכונה גדולה, וכל אחד בו הוא בורג חיוני ביותר. הבנות האלה משחררות כוח אדם גברי לתפקידי לחימה. אינני צריך לספר כאן לאף אחד כמה אנחנו עניים בכוח אדם וכמה חשוב לנו כל אחד. כל התפקידים שהבנות עושות צריכים להיעשות. זה לא כך שמחפשים להן תעסוקה. מה גם שהיום הבנות חדרו לתפקידים מהמתוחכמים ביותר ומהחשובים ביותר בצה"ל. הן מדריכות תותחנים, מדריכות טנקים, מדריכות במכשירי ירי מתוחכמים ומדריכות טייסים לחיל האוויר. הן עוסקות בנושאים הדורשים ידע ותחכום גבוהים מאד. הן נכנסו גם להדרכה של קציני ים. זה דבר שלא יסולא בפז. הן עושות עבודה נפלאה. קשה להעריך את גודל ההישג הזה. אם הבנות לא

היו משרתות בצה"ל, הדבר היה גורם להחלשה דרסטית של הצבא. כי את כל התפקידים שהזכרתי צריך היה אז לאייש בכוח אדם גברי, ולשם כך צריך היה להוציא את הבחורים מכל מיני יחידות לוחמות, והיתה נוצרת בעיה.

אשר לשירות הלאומי - הייתי מוכן לקבל בצורה כזאת או אחרת גם שירות לאומי. אבל זה נעשה בהתנדבות, והדבר תלוי רק ברצונן של הבנות. זה איננו דבר ממוסד, הוא לא מסודר. אני אומר זאת דווקא משום ההערכה הגדולה שלי לבנות הדתיות. אני חושב שיש שם פוטנציאל מצויין, משכיל, טוב, שיכול להביא תועלת. אילו חשבנו אחרת, יכולנו לוותר על זה.

ש' אלוני:

למה? אם אין להן פוטנציאל, הצבא צריך לעזור לחנך אותן.

ב' שליטא:

גם זה נכון. אבל המצב הוא שכבר יש שם פוטנציאל שיכול להביא תועלת.

אני מקבל את דבריה של חברת-הכנסת סולודר שזאת זכות, לא רק חובה. זו בפירוש זכות גדולה. אני חושב שגם אתם, החוגים הדתיים, החרדיים, צריכים לראות בזה זכות. זה חלק מעצמנו ובשרנו.

אני חושב שהבעיה איננה אם נותנים לרבנים להיכנס לבית-ספר זה או אחר. הבעיה היא בחקיקה מלמעלה, בזה שמדינת ישראל מתפשרת עם הנושא הזה ומאפשרת לכל מי שרוצה בכך להשתחרר משירות בצה"ל. הבעיה היא שמדינת ישראל אינה מחוקקת חוקים שהם שווים לכל נפש. ועם זה צריך להתמודד.

י' יוסף:

תשוב להבין את הרקע לנושא הזה. הרקע לנושא הוא בהלכה. השאלה מה אומרת ההלכה בנושא הזה.

ש' אלוני:

שהאשה היא קנינו של האב או של הבעל.

י' יוסף:

לפני שלושים ושש שנים, כשהנושא הזה עלה, לממשלת ישראל היתה הידברות עם גדולי הרבנים מכל החוגים בארץ. כולם פה אחד השיבו באופן חד-משמעי גם ביחס לגיוס בנות וגם ביחס לנושא ההתנדבות לשירות לאומי. גם הרבנים הראשיים לישראל וגם חברי מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל וחוגים נוספים, כולם אמרו שהדבר אסור על פי ההלכה, עד כדי כך שיש כאן הצו של "ייהרג ואל יעבור". הממשלה שמעה אז את הדברים, התפשרה, ומאז ועד היום הדברים לא השתנו.

ובכן צריך להבין גם את המציאות. לכל אחד יש מחשבות, כל אחד רוצה להשפיע. אבל מהצד השני היתה התנגדות נחרצת. אנחנו יודעים גם שבתחילת שנות החמישים היה גם נסיון להקים מחתרת על רקע זה, על הרקע של גיוס בנות.

ש' אלוני:

לשמירה על טוהר הבנות.

ע' סולודר:

ומה היה תפקידה של המחתרת שהיתה אמורה לקום?

ש' אלוני:

לגלח את השיער לכל בת שמתגייסת לצבא. זה מה שהם עשו גם בתקופת הבריטים.

היו"ר נ' רז:

חברת-הכנסת אלוני, כשאת רואה אדם דתי עם כיפה וזקן, את מאבדת את השליטה. אני לא אקבל את זה.

י' יוסף:

והפסק של כל גדולי הרבנים, אלף במספר, מכל החוגים, אשכנזים, ספרדים, חרדים יותר וחרדים פחות, היה: ייהרג ובל יעבור. משום כך ראש הממשלה בן-גוריון ושאר ראשי הממשל הבינו את הצד השני ואמרו: אם כך - אנחנו מוכנים להתפשר.

מאז עד היום שום דבר לא השתנה. גם היום אנשי הרבנות הראשית לישראל וכל הרבנים יגידו אותם דברים, כי אותם רבנים חתומים על אותו פסק. בזמנו יצאה חוברת עם כל החתימות. זה היה בשנת 1970. אם כך, אף אחד בעולם לא יוכל לכפות עלינו דבר כזה.

לכן אני חושב שזה רק איבוד זמן של הוועדה לדון על נושא זה, כשבסופו של דבר לא תהיה מכך שום תועלת.

היו"ר נ' רז:

הדיון איננו על גיוס בנות או לא גיוס בנות. הדיון הוא על הצעה לסדר היום לגבי מקרה ספציפי שקרה בבית-ספר מסויים, על צורה של הטלת לחץ או צורת פעילות שלפי דעתה של חברת-הכנסת סולודר ואולי עוד רבים אחרים הוא מעשה שלא ייעשה, שמנוגד גם לחוק וגם לחינוך.

ע' סולודר:

חבר-הכנסת יוסף הזכיר את הפסק של הרבנים בנושא ואת התחשבותה של ממשלת ישראל בו. מתוך התחשבות זו ממשלת ישראל שינתה את החוק וביטלה את ועדות הפטור שבנות היו צריכות לעמוד בפניהן. היום מספיק שבת מצהירה בפני בית-דין רבני שמוצאה ממשפחה דתית שמקיימת הווי דתי. זה הכל. האם גם את זה רוצים לבטל?

י' יוסף:

אם ההתנגדות היא כל כך עזה וכל אדם ירא שמים ומאמין מקבל את הפסיקה הזאת בבחינת נעשה ונשמע, אז באופן טבעי מנהל בית-ספר שרוצה להצליח בחינוך במובן הרחב של המלה, רוצה גם להקל על הבנות כדי שלא יצטרכו להתרוצץ. זה בהחלט דבר נוח, יעיל ולגיטימי. אין בזה שום לחץ. בת שתרצה להתגייס, יכולה לעשות זאת. ועשו זאת תלמידות רבות של אותם בתי-ספר. איש לא הילקה אותן, איש לא הוקיע אותן, איש לא אמר להן מלת גנאי. אני חושב שהדברים האלה לגיטימיים בהחלט. זה לא נוגד שום חוק, אין בזה שום לחץ פסיכולוגי. אני מברך את מי שאירגן את כל הנושא הזה ושולח לו מכאן ברכת יישר כוח. ותבורכנה גם אותן הבנות שחותמות על הצהרה כזאת.

ש' אלוני:

קודם כל אני מבקשת מהיושב-ראש לחזור בו מההערה שאמר עלי.

היו"ר נ' רז:

אני לא אחזור בי.

ש' אלוני:

אני מבקשת ממך לחזור בך, כי קודם כל זו הערה לא נכונה, שנית היא מעליבה. אני בהחלט כועסת מאד כשאני נפגשת באדם שסבור שנשים הן אזרחים מסוג ב', שהן קנין בעליהן, ושמותר להשפיל ולהעליב אותן. זה לא חל על כל האנשים הדתיים עם זקן. יש כאלה ויש אחרים. יש אנשים דתיים עם זקן החושבים שבארץ הזאת מגיע לנשים שוויון זכויות, הם מכירים גם את ההלכה שיש מקרים של מה שנקרא "נשים חכמות", והם מעלים מקומות ודינים שבהם נשים תפסו מקומות חשובים גם ביהדות. אין התורה דבר אחד, ואנשים דתיים עם זקן אינם כולם אותו דבר.

לדאבוני יושב-ראש הוועדה איננו מבין את הרגישות של ציבור הנשים בארץ בנושאים המסויימים האלה. כי שחרור בנות מהצבא לא היה רק בגלל נוחיות פוליטית, אלא זה ענין של תפיסת עולם מסויימת, כשציבור הגברים בארץ המדבר על מדינת חוק בכלל לא ניסה להבין ולעמוד לצדן של נשים במאבקן על שוויון זכויות. כך היה מהרגע הראשון כשהיה המאבק על זכות בחירה לנשים. עדה מימון ז"ל, שהיתה אשה דתית, היתה צריכה להערים על כל המערכת של מפלגת העבודה אז - מפא"י, פועלי ציון ואחדות העבודה - כדי להביא לייצוג של נשים ולבחירתן. לכן אני מקבלת את ההערה של היושב-ראש כעלבון כפול, גם בהתייחסותך לנושא הזה שבמהותו שייך למעמד האשה.

לגבי הנושא שלפנינו - על מאה רבנים שאמרו לא לשרת בצבא, יש אלף רבנים שאמרו לשרת. ויש פסיקה של רבנים חרדים מתקופת ה"הגנה" שאמרו לצאת לצבא. הנימוק שהובא על-ידי המפלגות החרדיות בכנסת לצורך שחרור בנות הוא שיש דין שהאשה היא קנין אביה או קנין בעלה. זה גם הנימוק שבגללו הפך השירות הלאומי לשירות וולונטרי. גם בנות דתיות המשרתות בצבא או בשירות הלאומי אומרות: אנחנו לא יכולות לתבוע שזאת תהיה חובה, מפני שזה מפקיע את מה שקוראים הבעלות של האב או הבעל על האשה.

נשאלת השאלה אם בשנת 1985 כנסת ישראל במדינת ישראל, שמתיימרת להיות מדינת חוק ושמדברת על שוויון בזכויות ובחובות, הטרמין הזה, התפיסה הבסיסית הזאת שאשה היא קנין אביה או קנין בעלה, הם קריטריון לקביעה בחקיקה. מכאן נקודת המוצא של הנושא הזה. וצריך לזכור זאת.

אבל להלכה יש פנים רבות. יש צדיקים בזכות התורה ויש נבל ברשות התורה. ואנחנו עדים לתופעה שלדעתי היא מזעזעת. כי גם שם כתוב שלמלחמת מצווה יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה. וכל החברים הנכבדים האלה שלא שירתו בצבא, שדרשו שבנות לא תשרתנה בצבא, לא היססו לחתום ולהצהיר שמלחמת לבנון גם היא מלחמת מצווה. אבל אצלם חתן לא יצא מחדרו וכלה לא יצאה מחופתה.

כלומר יש בהלכה פנים לכאן ולכאן, ואפשר לפרש את הדברים. לא בשמים היא. זה נאמר כבר מזמן. הדברים משתנים. לא הרי תורתו של רבי עקיבא כתורתו של משה, ובכל זאת זו אותה תורה. וכל מה שמחדש תלמיד חכם, כאילו כבר ניתן מסיני. אז שיחדש, לצורך השעה ולצורך שלום הציבור. אלא אם כן אנחנו חיים בחברה שמפתחת מדעת ולשם נוחיות, מכוח פוליטי ציני, שני מושגים ושני קריטריונים שונים: אלה שחייבים ואלה שאינם חייבים. ואלה שחייבים - מותר אחר כך גם לקרוא להם זונות. כך נאמר, וכך רודפים אותן.

היו לי שני מקרים של קצינים, שגורשו בסופו של דבר מהצבא, כי היה להם משפט על זה. קצין אחד, אב לחמשה ילדים, בא לבחורה ואמר לה: יש לך חבר, למה לא תשכבי אתי? ואם היא לא תשכב אתו, הוא לא יתן לה חופשה. וגהר עליה. היה לה מספיק אומץ להגיש תלונה, והיה לו משפט. אינני מקבלת את ההתייחסות הזאת לבנות. תשמעו מה אומרים בציבור הדתי. הם משחררים את הבנות הדתיות, ואלה שמשרתות בצבא הן כביכול הרעות.

פ' גולדשטיין:

בדברייך את כאילו קוראת לאי-גיוס בנות לצה"ל. ואילו אנחנו רוצים שבנות תתגייסנה לצבא. אדרבה.

ש' אלוני:

עומדות פה לפנינו בעיות עקרוניות, משפטיות ומהותיות. האם במדינת ישראל יש דין אחד לכולם?

ב' שליטא:

צריך להיות.

ש' אלוני:

האם אנחנו כמחוקקים קיבלנו את הנורמה ואת הקוד שיש לנו שלטון חוק ושיש חוק אוניברסלי החל על כולם במידה שווה, או שיש שווים ושווים יותר, ויש שווים ושווים פחות? האם אנחנו מסכימים שלגבי חלקים מסויימים באוכלוסיה, מכוח הסכמים שמתחת ומעל לשולחן, אפשר להפקיר כל עקרון? כי לא נכון מה שההלכה קובעת בדברים האלה, לשיטתה של קבוצה אחת, כאילו זו ההלכה כולה.

ב' שליטא:

גם גברים מסויימים אינם משרתים בצבא מתוקף הסכם.

א' סרטני:

נכון, וזה חלק מהבעיה. זה בהחלט קשור עם הבעיה הזאת.

היו"ר נ' רז:

האם ראיתם פעם ממשל שלא עשה הסכמים עם מיעוטים? כשאת היית בממשלה, חברת-הכנסת אלוני, לא עשו אתך הסכמים?

ש' אלוני:

לא. אינני חושבת שאתה חייב לגונן על כל הדברים המסואבים שנעשים מתחת לשולחן.

היו"ר נ' רז:

אבל גם לא צריך להעמיד פנים.

ש' אלוני:

אל תעשה הכללות. אתה מרשה לעצמך יותר מדי בהערות אישיות.

היו"ר נ' רז:

אינני רוצה להיגרר לענין הזה ולא אגרר.

ש' אלוני:

אני רוצה לחזור לגופו של ענין. יש לפנינו בעיה בסיסית של שלטון החוק. יש פה בעיה האם במדינת ישראל יש שוויון לכל הנשים, לכל אשה באשר היא אשה. כל ענין השחרור נעשה בשעתו מתוך התפיסה של הבעלות. זה הנימוק שהובא, אפשר למצוא את זה בדברי הכנסת. זו גם היתה הסיבה שבבחירות הראשונות לוועד הלאומי החרדים הצביעו פעמיים והנשים לא הצביעו. זה היה לפני הקמת המדינה. במאבק שהיה על שוויון זכויות האשה, הפטרה היתה שהיו שני סוגי קלפיות, קלפי אחת שבה הצביעו גברים ונשים, וקלפיות אחרות של החרדים, שכל אחד שם שני פתקים. כי החרדים התנגדו לנשים תהיה זכות בחירה.

בעשרים השנים האחרונות היתה מהפכה בכל העולם בתחום של קידום מעמד האשה. האם אנחנו חוזרים למה שהיה בראשית?

יש לנו בעיה נוספת. החוק נתקבל בכנסת, לדעתי הוא אנטי-קונסטיטוציוני, אבל הוא חוקי מבחינת החוק במדינת ישראל, כי הוא נתקבל ברוב. בחוק נאמר שהמיועדת לשירות בטחון, שמסעמים של דת ואמונה רוצה להשתחרר, הולכת לבית-הדין להצהיר בפניו; היא הולכת להביא את ההצהרה. אנחנו עדים היום לתופעה שאין דוגמתה בשום מקום, פרט למקומות שיש בהם בתי-דין של רחוב. בשום מקום בית-המשפט או השופט או הרשות השיפוטית אינם יוצאים לרחוב לאסוף את הקליינטים שלהם. אדם שצריך להביא תצהיר כלשהו - אם זה פסק-דין הצהרתי או תצהיר על גילו, על מקום מגוריו, מעמדו האישי וכו' - הולך אל המוסד ונותן את הצהרתו. מה עוד שפה מזוהר בתחום של אמונות ודעות. אלא אם כן אנחנו אומרים שיש לנו תפיסה מיסיונרית מוחלטת. הרבנים הראשיים הודיעו שהם פנו לגולה שלא יתנו כסף למגבית. אולי במדינת ישראל, לצורך פשרה של מיעוט, אפשר להפקיר בידיהם את האתיופים, את חינוכם, את אורחות חייהם, לתת אותם כקולקטיב; כ"מס" למען שלום בית.

י. יוסף: מה זה שייך לנושא?

ש. אלוני: אני טוענת שהכניסה של הרבנים בתעמולה שהם עשו היא הטלת לחץ, היא מנוגדת לחוק, אסור היה להם לעשות זאת, גם כשלדעתי החוק הזה הוא אנטי-קונסטיטוציוני. לכן אני חושבת שיש למצוא דרך למנוע את הדבר הזה בהוראה. ועדת החינוך לצאת בהצהרה בעניין זה. אדם בגיל 18 הוא אישיות משפטית עצמאית, הוא איננו קנינו של אף אחד, החוק חל עליו, ועל כן יש לחזור לעקרון של השוויון בין הנשים ובין הנשים לגברים. צריך להיות שוויון בפני החוק בדברים שקיים בהם חוק. וגם אם החוק הזה איננו לטעמי, יש לנהוג על פיו.

א. סרטני: הנושא שעלה פה חשוב מאד. מה שמתרחש בוועדה הוא דוגמה למה שמתרחש בכלל. אני שמחה שנמצאים אתנו מנהלי בתי-ספר, בוודאי יהיה להם מה לומר. אני יודעת שלא כל האנשים המאמינים בדת ישראל תפיסתם היא איתה תפיסה מבחינה חברתית ומבחינת הכפיה. נתקלתי בתופעה זו, והיה מי שהאשים אותי שאני עושה הכללות. אינני עושה הכללות, אני בהחלט מבדילה.

ע. סולודר: הבת של הרב גורן שירתה בצה"ל.

א. סרטני: כן. יש אנשים שרואים את הציוניים עצמם בדרכים שונות. שוחחתי עם חברי כנסת ששייכים למפלגות דתיות. התפיסות שונות. זו זכותם. אבל כפי שאני מכבדת אותם וכפי שאני מכבדת את החוק, גם אם בדברים מסויימים הוא נוגד את דעתי, אני חושבת שהתפיסה הזאת חייבת להגיע לתודעה של כולם, ושהדבר ישפיע גם על ההתנהגות. אחת הבעיות שלנו היא חוסר הנכונות לשמוע, חוסר הנכונות להבין שיש בעם ישראל אנשים שונים באמונתם. גם לאמונה הדתית יש תפיסות שונות.

הבעיה כאן היא בעיית הכפיה, כאשר מנצלים את המסד ככלי לכפיה. וזה לא רק בנושא הזה, לא רק לגבי בנות, אלא זה גם לגבי נערים. אני עצמי העליתי השבוע נושא כזה. אנחנו מגיעים לכך שיש קבוצה באוכלוסיה שלנו שיכולה לשכנע, להסית, להטיף, לפעול בדרך של השפעה קולקטיבית ופסיכולוגית נגד הצרכים הבסיסיים של המדינה ונגד חוקי המדינה. זאת הבעיה הבסיסית. עושים זאת מפני שיש מי שחושב שהחוק שלו עומד מעל לחוק של מדינת ישראל. וחלק מהאנשים האלה יושבים כאן, בבית המחוקקים.

אני מרוצה מאד מכך שאנחנו מקיימים את הדיון הזה. כי אני מקווה שאנחנו יכולים לתרום מעט לנושא בדרך של הידברות, של הבנה. לוועדת החינוך יש מה לומר בתחום הזה. יושב-ראש הוועדה ואני נוכחנו באירוע ששני אברכים באו לבית-ספר, הם עושים שם עבודה התנדבותית, אבל יש לה השפעה בכיוון שאפשר ללחוץ.

המערכת החינוכית מוכרחה לבחון את עצמה היטב, כיצד היא מתייחסת לכל הנושא הזה. היא בוודאי לא תרשה גם תופעות הפוכות, ובצדק. אנחנו רואים פה התפשטות והתגברות של המגמה הזאת, ואנחנו בהחלט חייבים להיזהר.

היו"ר נ. רז: נשמע עכשיו את מר אברהם רון, מנהל האגף לחינוך דתי במשרד החינוך.

א. רון: לא אכנס לשאלה העקרונית של שוויון האשה ולא לשאלות של צידוקו של החוק. אני רק רוצה להגיד כיצד האגף לחינוך דתי פועל בתי-הספר. אנחנו כגוף מקבלים את פסק ההלכה של הרבנות הראשית. נכון שביהדות הדתית יש גם גוונים, אבל הגוף המוסמך בשבילנו היא הרבנות הראשית. פסק ההלכה בענין זה יצא עוד בימי הרב הרצוג זצ"ל והרב עוזיאל זצ"ל, אשר כידוע לא היו אנטי-ציונים. אנחנו מקבלים בהכרח את פסק ההלכה הזה.

י. יוסף: בשמחה, מדוע בהכרח?

א. רון: אני אומר "בהכרח" לא מפני שאני מתנגד לתוכן, אלא מפניו אם דעתי היתה אחרת - אין לנו ולא יכולה להיות לנו סמכות הלכתית אחרת, אלא הרבנות הראשית. זה טבעי ומובן.

מאז שפסק ההלכה הזה יצא, עוד בימי קודמי, קבענו את הקו שאגף החינוך הדתי ומוסדותיו אינם מחנכים לגיוס בנות לצה"ל.

דובר כאן על אותה קבוצה שמסיפה גם נגד גיוס בנים. זה נעשה לא רק שלא על דעתנו, אלא בניגוד לדעתנו. זו קבוצה שאינה שייכת בכלל למחנה הנזקק לחינוך הממלכתי-דתי. אינני יודע איך קיבלו את הכתובות של בתי-הספר. אנחנו מתנגדים לזה, ואנחנו גם פונים לבתי-הספר לא להיענות לפניות כאלה.

א. סרסבי: הם ממומנים עי-ידי משרד החינוך.

א. רון: לא על-ידי אגף החינוך הדתי. אנחנו איננו מסכימים לזה. זה נעשה שלא על דעתנו, בניגוד לדעתנו. ניסינו לבדוק כיצד אותה קבוצה פנתה. לא הצלחנו לברר איך קיבלו את הרשימות. אבל זה לא קשה להשיג רשימות של בתי-ספר דתיים. והם שלחו חוזרים. בתי-הספר העל-יסודיים כולם יודעים את עמדתנו, שאנחנו בעד גיוס הבנים לצה"ל.

לענין הבנות - כאמור עוד בימי קודמי התפרסמה הוראה, ואני חזרתי עליה כשנכנסתי לתפקידי, שאין אנחנו מחנכים לגיוס בנות לצה"ל, אבל אנחנו מחנכים את הבנות להתנדבות של שנתיים, לא שנה. אנחנו חושבים שזה צריך להיות שנתיים, במסגרת האגודה להתנדבות בעם, שהיא הגוף המוכר באופן ציבורי כמי שמטפל בנושא זה.

באשר לפרשה שהיתה בבית-הספר בילו ובאולפנית של בני-עקיבא - כשנשאלה השאלתה בפעם הקודמת ניסיתי לברר מה קרה. נאמר לי שאכן הוזמנו דינים, לא רבנים סתם, לבית-הספר, באמת כדי למנוע את ביטול הזמן של הבנות, שכן זו הפרעה גדולה לטורי הלימודים; הם הוזמנו כדי לקבל מהבנות את ההצהרות. אינני יודע את הצד החוקי, אינני משפטן, יודע אם מותר להם לקבל את ההצהרות שלא במושב בית-הדין או לא. על כל פנים זה איננו ענינו של משרד החינוך. זו טענה נגד בית-הדין. אינני יודע מה הפרוצדורה, אם מותר לדינים לצאת ממקומם או לא. לא אני אפסוק בשאלה זו. זו בעיה של בתי-הדין הרבניים.

האם מותר לרבנים לבוא מיוזמתם לבתי-ספר?
ובכן לא רק לרבנים, אלא כמעט לכל אדם אסור לבוא לבית-ספר ולהטיף או לעשות כל דבר שהוא. זה נכון. אבל במפורש נאמר בחוזר המנהל הכללי שהמנהל רשאי להזמין אנשים לפעולות חינוכיות שונות. אמנם אחרי פרשה שהתעוררה בציבור, שמנהל בית-ספר אחד הזמין את חבר-הכנסת כהנא, השאלה התעוררה במשרד החינוך. משרד החינוך פרסם הסתייגות. לא נאמר בה שאסור להזמין אותו, אלא נאמר שאין להזמין אנשים שפועלים נגד בטחון המדינה, נגד חוקי המדינה, אינני זוכר בדיוק את הנוסח. אני הייתי חבר בוועדה של המזכירות הפדגוגית שביסחה את זה. על כל פנים בכל מקרה שאדם פועל במסגרת החוק, מותר למנהל להזמין אנשים לפעולות שמשתלבות במסגרת החוק, ואפילו להביע דעות שאינן מוסכמות על כל הציבור, כל עוד שזה איננו נוגד את החוק, שכן אנחנו מחנכים למעורבות פוליטית. אסור לאנשים לבוא לבתי-ספר מיוזמתם. על כל פנים, להזמין רבנים לבית-הספר - כשהמנהל עושה זאת - עד כמה שאני מבין, אלא אם היועץ המשפטי יאמר שאני טועה, זה דבר לגיטימי. ולא רק שהוא לגיטימי ומותר; אנחנו רואים בזה דבר רצוי, כי אנחנו חושבים שצריך לחזק את החינוך הדתי על-ידי אישים שהם אישים רבניים.

בענין גיוס הבנות - הענין הזה מעוגן בחוק, שאין לחייב בנות שמצהירות לשרת בצה"ל. מותר לבנות להצהיר. זה חלק מהתפיסה שקיבלנו מהרבנות הראשית. איננו חושבים שיש בזה פגם אם בא רב לבית-ספר ומסביר את פסק ההלכה של הרבנים.

ש. אלוני: רב או דיין?

א. רון: אולי אתה צודקת, אינני יודע. אינני משפטן. אבל מבחינת משרד החינוך אין הבדל בין רב לבין דיין. אולי יש איסור על דיין מבחינת החוקים המוטלים עליו, אבל לא מבחינת בית-הספר.

י. יוסף: אין חוק כזה. גם לדיין מותר.

א. רון: אינני יודע, ואינני רוצה להיכנס לפולמוס על דברים שאינני יודע. על כל פנים אנחנו לא ראינו בזה פגם.

מלים אחדות על ענין הלחץ. הביטוי "לחץ" הוא ביטוי עמום. קשה לתחום תחומים ולדעת מהו לחץ. אם דבר הנעשה בקבוצה הוא לחץ, אז הרבה דברים נעשים בקבוצה, אנחנו עוברים עבירות יום יום. כי הרי עד היום החינוך במדינת ישראל הוא פרונטלי. אנחנו רוצים לעבור לשיטות הוראה יחידניות וכדומה.

ש. אלוני: אמרת שאתם מחנכים להתנדבות של הבנות לשירות הלאומי, ובנושא הזה יש הסכמה למעשה בכל מערכת החינוך. אם אינני טועה, יש אצלכם גם התנדבות לצבא. על כל פנים בחלק מבתי-הספר יש גם עידוד להתנדב לשירות בצבא. זה קיים בחלק גדול מבתי-הספר הממלכתיים-דתיים. מצד שני אתה מזמין אנשים שהם בבחינת בני-סמך, שטוענים בדיוק את ההיפך.

א. רון: איננו מעודדים גיוס לצה"ל, גם לא בהתנדבות. אבל בעקבות מה שפרסמו קודמי יצאתי בחוזר לבתי-הספר, שבו נאמר: "הרינו להבהיר: א. אנו אין לנו אלא לקבל את פסק ההלכה של הרבנות הראשית לישראל משנת תשי"ג שגו אסרו הרבנים הראשיים לישראל גיוס בנות. ב. עם זאת נראה לנו שאין לה לבת הדתית לפשור עצמה מכל חובה כלפי הציבור, ועל כן חשוב שמחנכי כיתות י"ב, המורים-היועצים והמנהלים יעשו נפשות ליציאת הבוגרות לשנתיים של שירות במסגרת "התנדבות בעם", מסגרת אשר הוכיחה עצמה הן במילוי המשימות הלאומיות שקיבלה על עצמה והן בדאגתה לבנות המתנדבות עצמן, ואכן היא הולכת ומתרחבת מדי שנה בשנה. ג. אך דבר לנו גם אל אותן

הבנות אשר מסיבות משלהן הולכות ומתגייסות. לאלה נייאץ להתגייס לנח"ל דתי, וזאת כדי למצות את מירב האפשרויות לשמירה על אורח-חיים דתי במסגרת השירות הצבאי; או למסגרת מורות-חיילות המאורגנת על-ידי המחלקה לתרבות תורנית של משרדנו". כלומר אנחנו איננו בעד גיוס בנות לצה"ל, אבל אם בת, מנימוקיה שלה, עושה זאת, אנחנו חושבים שהדרך הנכונה היא לא לדחות אותה, כי אז אנחנו גם חוששים שהיא תרחיק לכת יותר, כלומר לא רק חברתית, אלא אולי גם תשנה את יחסה לדת, ואז אנחנו מיעצים לה ללכת למסגרת של נח"ל דתי או למסגרת של מורות-חיילות.

אשר למלה "לחץ", כפי שאמרתי זה מובח שקשה לקבוע מהו, ומהי פעולה חינוכית רגילה. אילו איים מישו מהרבנים הללו ואמר: אם את תלכי לצבא - כי אז... הייתי מגדיר את זה כלחץ

ש. אלובי: כי אז יראו אותך כ...

א. רון: איבני יודע אם זה נאמר, לא שמעתי זאת; שאלתי, ולא נאמר לי שכך אמרו. אם בית-הספר היה אומר: אם תעשי כך וכך, כי אז נפחית לך ציונים או כדומה - הייתי רואה בזה לחץ. אבל לא שמעתי זאת. אני גם שלפנתי למר ריבלין ושאלתי, הוא אמר לי שלו לא ידוע דבר כזה, הוא גם לא שמע דבר כזה. כך שאיבני יודע אם היתה פה הפעלת לחץ בלתי חוקי.

כיוון שכל העניין היה במסגרת החוק, עד כמה שידוע לי - ייתכן שאני טועה, ואם כן - אשנה - אבל עד כמה שידוע לי, איבני רואה בזה דבר שיש להתנגד לו, אלא אם כן זה הופך להיות חלק משאלה אחרת, שאלת צידוקו של החוק. אבל כפי שאמרתי לא אכנס לזה.

היו"ר נ. רז: אם אתה היית חבר כנסת, והייתה באה הצעה להוריד את ההצעה הזאת מסדר היום. איך אני צריך להבין את עמדתך, האם היית תומך בהצעה להוריד את זה מסדר היום, או שהיית תומך בכל זאת בהעברת הנושא לוועדה?

א. רון: איבני יודע מה מקובל בכנסת, מה להעביר לוועדה ומה להוריד מסדר היום. פשוט איבני בקיא.

י. יוסף: אם זה אפס - מורידים מסדר היום.

ש. אלובי: כדאי להזכיר שלאחר החלטת הרבנות משנת תשי"ג בתו של הרב גורן שירתה בצבא ובנות אחרות שירתו בצבא, ושהיהדות מבחינת מהותה אין לה אפיפיור עלי אדמות, ויש מה שנקרא מרא דאתרא.

א. רון: כשנכנסתי לתפקידי לפני שמונה שנים שאלתי את הרבנות הראשית על החלטה. קיבלתי תשובה מהרב הראשי הראשון לציון של אותם הימים, הרב עובדיה יוסף שליט"א, שפסק ההלכה בעינו עומד. חזרתי ושאלתי את השאלה הזאת כאשר התמנו הרבנים הראשיים שליט"א של היום, קיבלתי אותה תשובה. יושב כאן הרב יצחק הלוי שהוא מזכיר הרבנות הראשית, הוא כתב לי את הדברים.

אני רוצה להוסיף שנכון שבמסגרת החינוך הממלכתי-דתי יש גם בתי-ספר שמחנכים לשירות בצה"ל. למשל הקיבוץ הדתי, יש לו מעמד מיוחד אצלנו, הוא מחנך את בנותיו ללכת למסגרת המורות-החיילות בעיקר. לקיבוץ הדתי יש אצלנו מעמד מיוחד. זה אמנם לא הולם את ההוראות של האגף לחינוך דתי, אבל לא על כל דבר אנחנו מתקוטטים עם כולם.

היו"ר נ. רז: תודה. אני מציע שנשמע עכשיו ממנהלי בתי-הספר מה קרה ואיך הם נוהגים. נתחיל עם ד"ר אביעזר וייס, מנהל בית-הספר צייטלין בתל-אביב.

ד"ר א. וייס: אני אקצר, כי מדבריה של חברת-הכנסת סולודר הבנתי שהדיון הוא לא על בית-הספר שלי, משום שבבית-ספר צייטלין לא היה דבר כזה, ואני גם מוכן לומר שכל עוד אני אהיה מנהל בית-הספר - גם לא יהיה. החלטת ההנהלה של בית-הספר שלי, שהתקבלה השנה, היא שיכל בוגרת חייבת לשרת את מדינת ישראל שירות כלשהו של שנתיים לפחות. את מסגרת השירות תבחר הבוגרת לפי מצפונה. על המסגרת להיות כזאת שאפשר לקיים בה אורח חיים דתי. מובן שההנהלה פוסלת שירות במסגרת שהאידיולוגיה שלה היא אנטי-דתית". זאת החלטת הנהלה שקיבלנו על רקע העובדה שבית-הספר הוא גדול מאד, אינטגרטיבי, פלורליסטי; יש בו כוחות גם של מחנכים לכאן ולכאן, על פי הרב-גוניות של הציבור הדתי; יש בו גם תלמידים לכאן ולכאן, על פי הרב-גוניות של הציבור הדתי. בהתאם לכך אנחנו פועלים על פי המציאות בשטח ולא על פי איזו אידיולוגיה מוכתבת.

ב. שליטא: מה פירוש "מסגרת שאפשר לקיים בה אורח חיים דתי"? אפשר לשמור על אורח חיים דתי בכל מקום.

ש. אלוני: בצבא אפשר לשמור על אורח-חיים דתי. אבל הוא יכול להגיד לה למשל שלא תלך לבח"ל בקיבוץ של השומר הצעיר.

ד"ר א. וייס: נכון.

זה למעשה מה שיש לי לומר בענין הזה.

היו"ר נ. רז: תודה רבה. מר עוזי ריבלין, מנהל בית-הספר בילו, בבקשה.

ע. ריבלין: בית-הספר שלי הוא בית-ספר תיכון עירוני ח' בילו, בית-ספר דתי שכלולוגי בתל-אביב. לגבי המדיניות - זה בית-ספר דתי, ניתן בו חינוך ממלכתי-דתי ציוני פרופר, חד-משמעי, בלי שום פשרות. ובשום פנים ואופן, כפי שמר רון ציין, לא ייכנסו אל בין כותלי בית-הספר גורמים שמחנכים לאנטי-ציוניות. אנחנו מחנכים את הבנים לשירות בצבא. מבחינת רמתו בית-הספר בילו קצת נחות מבית-ספר צייטלין. אנחנו משתדלים לחנך גם לישיבות הסדר. בודדים מגיעים גם לישיבות הסדר. אבל כל הבנים משרתים שירות צבאי. יתרה מזאת: מאחר שזה בית-ספר שכלולוגי, משתדלים להתאים אותם גם לצרכים הטכנולוגיים של הצבא, אם זה במחשבים, אלקטרוניקה וכדומה, כדי שיוכלו לתרום בשירותם בצבא.

החינוך לשירות בצבא מתחיל לא בכיתה יב', אלא ברגע שהתלמיד נכנס לבית-הספר, על-ידי כך שמפגישים את התלמידים עם קציני צה"ל, עם גדנ"ע, של"ח, עם כל המערכת, כולל חברי כנסת שמוזמנים להרצות על כל מיני נושאים ציבוריים.

באשר לבנות - בית-הספר שייך לחינוך הממלכתי-דתי ואנחנו כפופים להוראות חמ"ד, שעבורנו מייצג אותן מנהל האגף לחינוך דתי. ההנחיות לגבי הבנות, שאותן אנחנו מקיימים בקפידה, הן לחנך אותן לשירות למדינה, מתוך תפיסת עולם ציונית. לא משום שחייבים לעשות מפני שאחרים עושים, אלא מתוך תפיסת עולם יהודית ציונית ברורה.

המסגרת הברורה שאנחנו מחנכים אליה, לאור ההנחיות של האגף לחינוך דתי, היא מסגרת השירות הלאומי. וכאופן כזה יש לנו קשר עם האגודה להתנדבות בעם. מדי שנה אנחנו מזמינים אותם על-מנת להציע לבנות ולהנחות אותן לאפשרויות השונות.

אני רוצה לומר במאמר מוסגר: צריך לזכור שככל שרמתן הלימודית של הבנות נחותה יותר, כך הקושי להשתלבותן במסגרת כזאת או אחרת גדול יותר. אני משער שיש קורלציה בין זה לבין העובדה שאחוז מסויים של בנות אינו משרת בצבא מסיבות של השכלה וכדומה. אבל אנחנו עושים מאמץ שכל בת ללא יוצא מן הכלל תתנדב לשירות לאומי. אם דיברו כאן על לחץ, אינני מתבייש לומר שאנחנו לוחצים על בנות שתתנדבנה לשירות לאומי לא של שנה, אלא של שנתיים. מובן שיש בנות שיש חשיבות רבה מאד שתהיינה בקרבת הבית, בגלל בעיות סוציאליות ואחרות. משתדלים להתאים להן מסגרת מתאימה. על כל פנים אנחנו נותנים לבנות את התחושה שזה מאד חשוב לנו, שזה חלק מתפיסת העולם החינוכית שלנו.

בת שרוצה להתנדב לשירות לאומי צריכה להצהיר. מסתבר שכללי הביורוקרטיה - לא רק בבתי-הדין הרבניים, גם במוסדות אחרים - קצת מכבידים. בת שצריכה ללכת לבית-הדין הרבני מאבדת ימי לימודים; ויש בנות שלא כל כך מתמצאות. אי לכך איפשרנו לדיין של בית-הדין לבוא לא לבית-הספר, אלא לבית-כנסת ליד בית-הספר. והודענו לבנות שברצונן בכך שביום מסויים, בין השעה 8.30-9.00, יהיה שם הדיין, ובת שמעוניינת להצהיר יכולה לצאת מהכיתה. הלימודים לא הופסקו לצורך זה, זה לא נעשה בתהלוכה, אלא כל בת שרוצה בכך יכולה לגשת לדיין. הוא שאל אותה פרטים, היא הצהירה, ובזה הסתיים העניין. מנהל בית-הספר והיועץ אינם יושבים ליד הדיין, אלא כל בת עושה זאת על פי שיקוליה.

אני רוצה לתת כמה נתונים. מתוך 70 בנות של כיתה י"א, רק 40 הצהירו. היתר לא עשו זאת. כלומר סביר להניח שאן שהן מתכוונות ללכת לנח"ל, ויש בנות שנמצאות בבני-עקיבא או בצופים הדתיים וכן הלאה, אצן שהן מתכוונות ללכת במסגרת הגרעין הדתי. אנחנו בהחלט לא פוסלים את זה, אדרבה, מאחר שיש רב-גוניות במערכת הדתית אנחנו נותנים לזה לגיטימציה. יש גם בנות שמגיעות אלינו ממקומות רחוקים, לא רק מתוך תל-אביב. ייתכן שהן הולכות להצהיר באזור מגוריהן, בבית-דגן או כדומה. יש גם בנות שהולכות לשירות צבאי. למשל, אחת הבנות הטובות ביותר של בית-הספר הודיעה שהיא רוצה ללכת לשירות צבאי בגלל סיבות מאד מיוחדות, בגלל קולה היפה. בית-הספר לא הפריע לה, והיא הלכה. אנחנו גם לא חוקרים את הבנות למה הלכו לכאן או לשם, אלא אנחנו בהחלט מאפשרים בחירה.

אגב, רוב הבנות שלנו הן בנות עדות המזרח. וצריך להדגיש שאצל עדות המזרח, אולי יותר מאשר אצל בנות מעדות אשכנז, הפטרונות של המשפחה, של ההורים, מודגשת יותר. למשפחה ולהורים יש עניין רב מאד שבנות תינשאנה מאד מוקדם. אגב, בבית-ספרי יש כמה תלמידות בשוואות. יש אפילו תלמידה בכיתה י"ב בחודש האחרון להריונה. לכן אנחנו צריכים גם לכבד את רצון המשפחה וההורים ששותפים לנו בחינוך הבנות.

היו"ר נ. רז: תודה רבה. נשמע עכשיו את מר לנגמן, מנהל בית-הספר אפולינה דה-רוטשילד בירושלים.

ג. לנגמן: גם אנחנו כבית-ספר ממלכתי-דתי נשמעים לגוף הממלכתי, הרבנות הראשית. בענין זה איננו יכולים להתווכח ולטעון כל מיני טענות. היסוד הוא היהדות, וזה הקו החינוכי שלנו. כל תלמידה שבאה לבית-ספרנו יודעת שאנחנו שומעים לדברי הרבנים הראשיים, ובזה אין כל ויכוח.

מובן שאנחנו רואים גם זכות וגם חובה לשרת, אבל במסגרת השירות הלאומי, וכך אנחנו גם מעודדים את הבנות. איננו מדברים נגד הצבא, אנחנו לא מנדים בנות שהולכות לצבא. אבל אנחנו עושים פעולות רבות כדי שהן תלכנה באמת למסגרות השונות של השירות הלאומי. מסגרת אחת היא המשטרה. זה היה רעיון של בית-הספר שלנו לשלוח את הבנות לשירות לאומי במשטרה. לפני שנתיים היה נסיון ראשון של שלוש בנות, הוא הצליח, והיום האגודה להתנדבות הרחיבה את המסגרת הזאת והיא פועלת בכל הארץ.

ובכן אנחנו מעודדים את הבנות ללכת לשירות לאומי; איננו מדברים נגד הצבא; המורים שלנו משרתים בצבא, יש לנו הרבה קצינים בצבא. אבל בקשר לבנות אנחנו נשמעים לפסק של הרבנות הראשית. ואגב, גם אם יש לי זקן אני רוצה לומר שאצלנו הבנות מאד חשובות, איש אינו מזלזל בהן חלילה, גם אם אנחנו לא מאפשרים להן לעלות לתורה. אנחנו חושבים שמשפחה יהודית דתית היא המשפחה שמכבדת את האשה, וזה לכל אורך הקו.

היו"ר נ. רז: מה לגבי כניסה של רבנים ודיינים לבית-הספר?

ג. לנגמן: אצלנו לא היה דבר כזה.

א. בריק: אני רוצה להשלים את דברי מר רז, אולי גם כדי קצת להוציא את הרוח מהמפרשים, בנושא הספציפי שדנים בו. לנושא הכללי לא אתיחס.

מר רז אמר שהענין של כניסת הדיינים - ובזה אני רואה את הנקודה העיקרית - באותו מקרה שהיה, וגם מנהל בית-הספר בילו תיאר אותו, נעשה בתום לב, וזה נעשה בעבר. בכל אופן, ברגע שנודע לנו על התופעה של כניסת דיינים לבית-ספר, ראינו בזה לא רק בעיה של הדיינים, האם מותר להם מבחינת חוק הדיינים וההוראות שלהם לצאת למקום אחר ולעשות את עבודתם. אנחנו קבענו שבת-הספר, בכל אופן בעתיד, לא יוכלו לשמש מקום שבו תיעשה הפעולה של הצהרת הבנות על אי-רצונן לשרת בצבא"ל. כי אנחנו רואים את בית-הספר לא כמקום שבו יכולים לבוא ולהחתיים בנות, בכל מיני ענינים. לכן קבענו חד-משמעית, וזאת העמדה של משרד החינוך, שמעתה ואילך, עם כל הרצון שלבנות יהיה יותר נוח, יש גם סדר טוב ויש דברים שבית-הספר חייב להקפיד עליהם, ולכן מעתה ואילך לא יוכלו דיינים לבוא לבתי-ספר ולהחתיים את הבנות על רצונן להצטרף. אגב, זה תנאי לשירות לאומי. בת יכולה לצאת לשירות לאומי רק אם היא מצהירה. אבל ההחלטה היא אישית, וכל בת שרוצה בכך תלך לבית-הדין הרבני, תפעל על פי החוק, ותצהיר שם את ההצהרה, כפי שנוהגים הרוב המכריע של בתי-הספר. היו שני בתי-ספר שנהגו אחרת. על כל פנים ההוראה היא חד-משמעית, שהדברים האלה לא ייעשו יותר. ובענין זה העמדה של משרד החינוך היא חד-משמעית וברורה.

נ. שפירא-ליבאי: שמענו שההחלטה לא נעשתה בבית-הספר אלא בבנין סמוך.

א. בריק: גם זה לא ייעשה.

נ. שפירא-ליבאי: מה ההנחיות שלכם?

א. בריק: גם אז לא ידענו שזה נעשה בבית-הכנסת. בכל מקרה, הפעולה לא צריכה להיעשות באופן מאורגן על-ידי בית-הספר. בית-הספר איננו מקום שבו מארגנים פעולות כאלה או אחרות, לא מחתימים שם על עצומות ולא על הצהרות לבתי-דין או כל חתימה אחרת. לזה יש מקומות אחרים. וגם אם זה גורם טרחה לבנות ולהפסד של שעת לימודים או שתי שעות לימודים, הסדר הטוב מחייב שזה לא ייעשה בצורה כזאת.

נ. שפירא-ליבאי: שאלה למנהל בית-הספר בילו. נקבת במספרים של בנות שחתמו או לא חתמו. מאין אתם לוקחים את המספרים האלה? האם עשיתם מעקב?

ע. ריבלין: לא. הסיבה פשוטה. אם תשאל אותי על שנים עברו, לא אוכל לענות. אבל מאחר והשאלה התעוררה, והגיעו הדים כאילו יש לחץ, רציתי לוודא ולבדוק האם באמת היה לחץ. אחת הדרכים לבדוק זאת היא לראות את המספרים. אם 40 מתוך 70 חתמו, ו-30 לא חתמו, זאת אומרת שלא היה שום לחץ. אילו היה לחץ, סביר להניח שגם ה-30 האחרות היו חותמות.

אינני יודע מי חתמה ומי לא, עד רגע זה. אבל מאחר שהענין התעורר, רציתי לדעת מה באמת קרה, בדיעבד. ביררתי באמצעות הדיין כמה בנות היו. וכשראיתי שאלה המספרים, נחה דעתי שלא היה שום לחץ.

ד. בוסתן: אני כל הזמן משתדלת להזכיר לעצמי שאני נמצאת בוועדת החינוך ולא בבית-מדרש לרבנים. לתומי חשבתי שהכנסת הזאת שולחת אנשים למלחמות, תפקידה לחנך לאזרחות יותר טובה.

אותה בת זכה ותמימה, ביום שהיא מגיעה לגיל 18, יש לה גם זכות להצביע בקלפי. זה לא איזה יצור קטן ושברירי, אלא אזרח שווה זכויות שקולו יכול להכריע בענינים של שלום ומלחמה. זה במישור הלאומי. אני חושבת שיש כאן ממש עיוות של ערכי יסוד של האזרח.

דיברו כאן על הקשיים הפיזיים בבתי-הדין הרבניים. אני מסתובבת הרבה בבתי-דין רבניים. מי שלא ראה את החגיגות של הבנות שמגיעות לשם להצהיר, שכל קשר בין ההצהרה שלהן לבין היותן דתיות הוא מקרי בלבד, לא ראה שמחה מימיו. הדבר הזה הפך מטבע עובר לסוחר. אני חושבת שנעשה עוול לדת בזה שהפכו אותה לדבר שניתן לספסר בו.

אני מצטערת שאינני רואה כאן חיילות. נשמעו פה דברים שיש בהם משום עלבונות לחיילות. אני מרשה לעצמי לומר, כמי ששירתה בתעלה ביחידה קרבית במלחמת ההתשה, שמה שאנחנו עברנו בשירות הצבאי שלנו שקול כנגד הרבה שנות לימוד. לכן אני חושבת שבסופו של דבר הצעירות האלה יוצאות ניזוקות.

לגבי החוק, נעמ"ת יכולה, יחד עם החינוך הממלכתי-דתי, להציע הצעת חוק לחייב שירות לאומי חובה. שאם לא כן, אני מציעה שנסמוך על הרצון השוב של הבנות החילוניות, ואולי נמליץ לפניהן לעשות שירות לאומי. אם אנשי החינוך הדתי שנמצאים כאן הם כל כך בעד שירות לאומי, למה לא לעשות זאת בצורה של חוק מסודר?

היו"ר נ. רז: אני מציע שנשמע עכשיו את אל"מ יערי, ראש מינהל הגיוס. אני מבקש שנשמע ממך נתונים, מספרים, איזה ממדים יש בכל זאת לאי-ההתגייסות וכדומה.

אל"מ מ. יערי: איסוף נתונים זו עבודה קשה ויקרה. אנחנו אוספים רק את אותם הנתונים שעשויים להביא לנו תועלת לעבודת היום-יום שלנו. אין לנו מחקרים, שאולי יכולים להיות מענינים, אבל הם לא שימושיים אצלנו. לכן המספרים שאני אוסף הם אלה שיכולים להצביע לי על הפרמטרים ועל המגמות של הגיוס בעתיד, כי זו הדרך היחידה לתכנן את סדר הכוחות של צה"ל.

התמונה הכללית בשבע השנים האחרונות היא שלפני שבע שנים - השנתון הרלבנטי אז היה ילידי 1961 שמתגייסים ב-1979, והשנתון הסמוך לו - אחוז הפטורים של נערות, בשל הצהרה מטעמי דת היה קרוב ל-30%. בשנתיים האחרונות הפטור הוא 24%-25%. כלומר יש ירידה באחוז הפטורים על סמך הצהרה דתית.

ניסינו לראות אם התמונה היא אחידה בכל הארץ או שהיא מתרכזת באזורים מסויימים. גם את זה עשינו מאותם שיקולים של תכנון כוח האדם שלנו. התמונה הזאת היא תמונה כללית בכל הארץ, כאשר בישובים שיש בהם צביון דתי מובהק יותר, כמו בני-ברק, נתיבות וכו', אחוז הפטור מהסיבות האלה גבוה יותר ומתקרב ל-38%-40% ומעלה, ואילו בישובים מסוג אחר, התנועה הקיבוצית והמושבים, לרבות הקיבוץ הדתי והמושב הדתי, הקבוצה הזאת היא מתחת ל-15%, 14%.

אלה הנתונים שעומדים לרשותי.

הרב י. הלוי:
אני רוצה להתייחס לשלוש נקודות שהועלו כאן והנוגעות לרבנות הראשית. כבר הזכיר מר רון שפסק ההלכה של הרבנות הראשית לישראל היה חד-משמעי, שגיוס בנות לצה"ל או גיוס חובה לסיירות לאומי אסור בתכלית האיסור. בעשר השנים האחרונות התעוררה בעיה של התנדבות לסיירות לאומי. לצורך זה ניתנו החלטות על-ידי הרבנים הראשיים לישראל בכל מקרה ומקרה ואיפשרו את הסיירות הזה, ובלבד שזה לא יפגע בבנות מבחינה דתית.

לגבי השאלה אם הרבנים או הדיינים פועלים על פי חוק בענין זה - סעיף מפורש בחוק הרבנות הראשית בישראל קובע מפורשות: בין הסמכויות והתפקידים של הרבנות הראשית - לתת חוות דעת ותשובות בשאלות הלכה לשואלים בעצתה. ניסו פה להגביל את הרבנות, אבל אין זה משנה. על כל פנים לשואלים בעצתה היא רשאית ואפילו חייבת לתת תשובות. אם גורם פרטי או ציבורי פונה לרב או לדיין בישראל - כי מועצת הרבנות הראשית מורכבת גם מרבנים וגם מדיינים - יש להם סמכות להשיב לשאלות בהלכה. אם בית-ספר פנה לדיין או לבית-דין וביקש לדעת דבר הלכה, זכותו וחובתו של הדיין או הרב להשיב.

ש. אלוני: מבחינת החוק זה לא נכון. לא בתוקף היותו דיין.

הרב י. הלוי: לא אמרתי שבתוקף היותו דיין. אני אומר שזכותה של בת להצהיר בפני בית-דין רבני. אם ההצהרה בפני בית-הדין מתקבלת על-ידי הרשויות, פירוש הדבר שהם פועלים על פי דין.

לגבי השאלה אם ההצהרות יינתנו בבית-הספר או לא, או אם הבנות תבואנה לבית-הדין - זו לא שאלה של הרבנות הראשית אלא של מערכת החינוך. על כל פנים הרבנים והדיינים פועלים בענין זה לא רק על פי ההלכה, אלא גם על פי החוק.

מר פרומן: כמה אנשים צה"ל משחרר בגלל דפ"ר נמוך?

אל"מ מ. יערי: אין לנו שחרור גלל דפ"ר נמוך. יש לנו שחרור של קבוצה קטנה מאוד, של סך הכל נתוני איכות נמוכים. בשנים האחרונות זה בסדר גודל של כ-2%.

מר פרומן: היום יש שתי הצהרות: יש הצהרה שבת היא דתית, ויש הצהרה בגלל אורח חיים דתי של המשפחה.

ש. בלוך: מה אחוז הבנות שמתגיירות היום?

אל"מ מ. יערי: 65%.

היו"ר נ. רז: לנושא שדנו בו יש השלכות ונגיעות לכל מיני שאלות, גם חינוכיות, גם שאלות שבאמונה, גם פוליטיות, גם בטחוניות. אני אישית שמח על הדיון הזה. הוא הבהיר כמה נקודות והדגיש כמה נקודות.

אני אינני שייך לאלה ש"זוללים" את הדתיים. במידה שמתמשים במידע בלתי מוסמך ובלתי שלם לצורך ניגוח - אינני שייך למחנה הזה, זאת לא הגישה שלי ולא ההתייחסות שלי. יחד עם זה, ולא לשם האיזון אלא לשם האמת, במידה שהופכים את הזכות שניתנה בתוקף חוק לחלק מהציבור הישראלי, כוונתי לבנות שמוגדרות בחוק כזכאיות להצהיר הצהרה ולקבל פטור, במידה שמתמשים בזה בצורה מנוולת, - ולדעתי ולפי ידיעתי עושות זאת רבות, וזאת ההסוואה או האמתלה או הכיסוי להשתמטות פרזיטית - צריכים לעקור את התופעה הזאת מהשורש ככל שאנחנו מסוגלים לעשות את זה. ואני פונה דווקא לדתיים שבתוכנו. כי בזה עושים פלסטר את הכבוד שמייחסים לאדם המאמין ומשתמשים בזה לרעה. ועושות זאת בנות שאינן דתיות, באמצעות האמצעי הזה.

הדיון פה כמובן גלש לדברים שאינם שייכים לענין. הנושא היה אירועים שקרו בשני בתי-ספר, על מעשים שלועת המציעה הם מעשים שלא ייעשו. שמענו ממנהל של בית-ספר אחד מה היה. מהאולפנית של בני-עקיבא לא הוזמן איש. אינני יודע בדיוק מדוע הוזמן מנהל בית-ספר צייטלין שבכלל לא שייך לסיפור, אבל אני שמח שהוא בא ונתן לנו מידע ממקור ראשון מה הנהלת בית-הספר שלו עושה בנושא הזה - שמענו זאת גם ממנהל של בית-ספר נוסף - מה גישתם הציונית, הלאומית והאנושית בנושא של גיוס.

הענין של הכנת הנוער לשירות בצה"ל הוא ענין חשוב ממדרגה ראשונה, וחובתה של מערכת החינוך לעסוק בזה. מה זאת אומרת שאסור להכניס אנשים לתוך מערכת בית-הספר? פה התייחסו לענין של רבנים ודיינים. אנחנו בתנועה הקיבוצית עושים פעולות הסברה, ואני חושב שכך בכל בית-ספר בארץ. אגב, לצה"ל עצמו יש מערכת שלמה של הסברה, קוראים לזה הכנה לקראת גיוס, לקראת צבא. להכין את הנוער לשרת בצבא זו משימה לאומית חשובה מאד, עם כל מה שקורה היום בכלל בקשר לגיוס. ועצם החוויה של השירות בצבא היא כשלעצמה דבר מספיק חשוב ורגיש, ושוב תעשה מערכת החינוך אם תעסוק בנושא הזה. אינני בטוח שעוסקים בזה מספיק. וזאת לא עבודה פרטנית. לא יושבים עם ילד אחד ומטיפים לו ומסבירים לו, אחד מול אחד. אגב, אם דיברו פה על לחץ פסיכולוגי, אינני יודע מתי הלחץ הפסיכולוגי יותר גדול, כשיושבים רק עם אחד או כשיושבים עם קבוצה. האינטימואציות שקשורות בניסוחים האלה של לחץ פסיכולוגי בהקשר הזה אינן מקובלות עלי, אלא אם כן זה באמת נעשה כך, בצורה של "טוטור" מתמיד, שטיפת מוח ואיומים וכדומה.

בית-הספר צריך לעשות פעולות הכנה לקראת שירות בצבא, והוא צריך לעשות את זה היטב. בתנועה ההתיישבותית באים נציגי יחידות שונות, נציגי ועדות הבטחון, ומסבירים לנוער את האפשרויות והצרכים. אומרים לנוער שטוב שילך ליחידות מובחרות, שטוב שלא יהיה "ראש קטן" בצבא אלא חשוב שיקח עליו משימות. זה חשוב ביותר.

במידה שבאים לבתי-הספר לעשות פעולה הפוכה, זה נוגד את חוק החינוך הממלכתי, המדבר על נאמנות למדינת ישראל, אהבת המולדת וכדומה. אבל לא שמעתי פה שהדברים האלה היו, בהקשר של בתי-הספר ששמותיהם הוזכרו מעל במת הכנסת וכאן. ואני שמח שזה כך. במידה שיש בתי-ספר שבהם מתנהלת פעולה אנטי-ממלכתית, שלוחצת על נוער ועל בנות לא להתגייס לצבא, צריך לאתר אותם, לבדוק ולעקוב.

אני יודע שחוקי הגיוס והזכות להצהיר הצהרה בגלל סיבות אלה ואלה, כמו בהרבה מאד תחומים בחיינו, הם פשרה בין מאמינים ולא מאמינים באלוהים. ללא מאמינים באלוהים יש אמונות אחרות. הביטוי חופשיים ומאמינים איננו מתאים. יש מאמינים אמונה אחרת. אני דורש את אותו הכבוד לאמונה הזאת, בדיוק כמו שאחרים דורשים לאמונה הדתית. אבל עושים פשרות כי צריכים לחיות יחד. עושים פשרות קואליציוניות, ושום דבר לא יעזור. כל מי שהוא במיעוט בקואליציה - סוחט. אני מתייחס למה שנאמר פה בישיבה. אפשר לקרוא לזה סחיטה; אפשר להגיד: בשביל זה הוא נכנס לקואליציה, כדי להשיג את מה שהוא חושב לחשוב. אתה רוצה - אתה משתמש בו לפעמים ביושר, לפעמים לא ביושר. כך העם הזה מחולק. למה אין חוקה למדינת ישראל? כי אי אפשר היה להגדיר אותה כמדינת הלכה, ואי אפשר היה להגדיר אותה כמדינת חוק בלבד, בגלל הוויכוח התרבותי הרוחני הארוך, העמוק והקשה בתוכנו. אז הגדירו אותה כפי שהגדירו. לכן התפשרו. מה זה צור ישראל? האם אני מאמין בצור ישראל כפי שמנוסח במגילת העצמאות? האם אני יודע מה זה צור ישראל? לאנשי הדת זה שם נרדף לאלוהים במשמעות הפשוטה; לי - צור ישראל זה נצח ישראל, קיומו של העם היהודי, התרבות שלו, ההיסטוריה שלו וכו'. ובכן זו גם כן פשרה. יש פשרות בהרבה מאד תחומים, וכך צריך לחיות, אין ברירה. אם לא תהיה פשרה, צריכה להיות הכרעה, ואז זו תרבות לגמרי אחרת של יחסים. ומספיק יש פה מתחים וקושי בניגודים הפנימיים שיש בישוב הזה, בחברה הזאת.

לכן הערתי מה שהערתי על ההתנפלויות האלה, על ה"זללנות" הזאת כשרואים את בר-פלוגתא. וזה אמור לגבי כל מיני נושאים, על בני-פלוגתא מכל מיני כיוונים. אבל זה ענין של אופי, זה גם ענין של פוליטיקה.

אתם אומרים: אנחנו שומעים להוראות הרבנים הראשיים. ואת זה הצהרתם כולכם, על כל הגוונים שבהם. אני חושב שחבר-הכנסת יוסף חושב את מר רון לבר-פלוגתא שלו בהרבה מאד ענינים, אולי יותר מאשר אותי.

י. יוסף:
כשם שאין פרצופיהם שווים אין דעותיהם שוות. מותר לנו לחשוב אחרת.

היו"ר נ. רז:
זה מה שאני טוען, אבל העיקר לא לגרום שהמחשבות ייהפכו למעשים שאי אפשר לחיות אתם.

יש לנו כאן דוגמה של חוק המדינה לעומת חוק ההלכה. ואנחנו חיים עם זה. זאת בדיוק הבעיה, עד איזה גבול מתפשרים, איך מוצאים בתוך הניגודים האלה את השביל המאפשר חיים יחד. אנחנו תמיד מדברים על דו-קיום ומתייחסים לערבים. צריך להיות דו-קיום בינינו, בעצם רב-קיום.

זאת חכמת ההתפשרויות, חכמת הכבוד ההדדי לדעות אחרות, כבוד עד כדי כך שלא תכפה על הזולת את אמונתך ותאנוס אותו.

הדיון פה נגע בשאלות האלה, עסק בהן. הוועדה תצטרך לנסח את המלצותיה ומסקנותיה על הצורה והאופן שבהם צריכה להיעשות פעולת ההסברה לקראת הגיוס, או עם תום בית-הספר לקראת השירות הלאומי, להתנדבות זו או אחרת. נעשה זאת באחת הישיבות הקרובות של הוועדה.

אני מודה לכולכם. הישיבה בעולה.

הישיבה בסתימה בשעה 11.00.